

БУДЕННЯ УЧИТЕЛЬСТВА ДОНЕЧЧИНИ У 1980-Х РР.: УСНІ ІСТОРІЇ

Лаврут О. О.

The anthropological approach to covering any issue creates a new historical background and interest in the life of a particular population. Discipleship was no exception. We stopped to study this period, because at that time there were transformations of society, which were reflected in the lives of teachers of Donetsk region.

Key words: *teaching, awakening, history, life, school, children, work.*

Останнє одне–півтора десятиліття, замість перебігу політичних подій, розвитку економічної сфери, науковці звернули увагу й на буденну історію, яка охоплює ті дії і те оточення, що притаманне людині кожного дня: клопіт, потреби, одяг, дозвілля. На думку Я. Куденка, це сфера діяльності, що визначається основним смислом і спрямованістю на «проживання життя» [1]. Питання діяльності учительства у зазначений період розглядали в контексті розвитку різних сфер колишньої УРСР [6; 7], особливо як виконавця партійних рішень, з позиції представництва інтелігенції тощо [8]. Регіональний аспект також знайшов відбиття у науковій літературі, проте буденне життя залишилося дещо осторонь досліджень [9].

Існують різні джерела, котрі допомагають вивчити минуле – кожне певну сферу життєдіяльності людини, яка є крапелькою суспільства, зливаючись, усі стають океаном – потужним і могутнім, цікавим і хвилюючим [7]. Сьогоднішньому поколінню дещо пофортунило, оскільки є можливість побачити, почути і відчувати події минулого, зокрема ХХ ст. Події другої половини 1980-х рр. відбулися відносно нещодавно, тому їх очевидці мають змогу передати власний досвід і ставлення до них. Зокрема у повсякденності вирізняють два рівні смислів: онтологічний та аксіологічний. У повсякденності людина стикається з явищами, процесами, подіями, справами, котрі відбуваються щодня і повторюються з дня на день (щодня одне й те саме). Інша – суб'єктивна, психологічна і аксіологічна її сторона фіксує емоційну реакцію на це повторення та його оцінку. Повсякдення учительства не було автономною сферою, відокремленою від суспільства [1].

Спіраючись на проведені інтерв'ю з представниками сільського учительства, спробуємо зануритися у їхнє життя. Педагоги потрапляли до шкіл згідно із розподілом. Часто було таке, що молодий фахівець проживав в одному регіоні, а його відрядили в інший. Ця практика набула поширення ще з початку існування колишньої радянської держави не тільки для вирішення кадрового питання, але й задля принесення туди певної культури та радянських ідеологем. Зокрема, на початку 1980-х рр. на Донеччину відправили випускників із Чернігівщини, Хмельниччини, Харківщини, Запоріжжя. Це пояснювалося й давніми освітніми традиціями зазначених регіонів. Молоді педагоги досить швидко адаптувалися до но-

вих умов, не забуваючи власне коріння (і вже не одне десятиліття тут живуть), викладали у школах різні предмети: математику, українську та російську мову і літературу, іноземну мову тощо [5].

Молоді фахівці, які були випускниками педагогічних училищ, інститутів та університетів, забезпечувалися житлом. Це могли бути гуртожитки, колишні дитячі садки, будинки культури, які з часом переформатували у будинок на декількох господарів. Більш комфортно було житло у місцевостях, де був газ, а де ні – пічне (яке рятувало майже пів будинку, бо виходила в іншу кімнату груба), згодом і парове опалення, яке вимагало коштів. Будинки особливо не були теплими. Незначний відсоток педагогів будували власне житло [10, арк. 32]. Вони працювали тут зі своїми сім'ями та родичами. А діти, граючись, допомагали: підносили воду, пісок, землю, особливо любили місити босими ногами глину, ляпали один на одного, стрибали і бігали, бавлячись. Будинки зводилися з цегли або шлакоблоку. Сторони мали міжвіконне обрамлення – вирізьблені цегляні геометричні фігури. Двори були, переважно, невеликі, обнесені дерев'яною загорожею, рідше кам'яною, цегляною або металевою. Були ворота або хвіртки, коли заходиш у двір і на господарське подвір'я. Обов'язково педагоги мали присадибну і додаткову ділянки, господарство: курей, качок, гусей, розводили кролів, кіз, тримали корів, овець, які мешкали у сараях. Урожай залежав від погодних умов та від наявності колодязя у дворі. Якщо у населеному пункті була криниця, то їздили туди за доброю і прохолодною, джерельною водою. Жили невибагливо. Із техніки були чорно-білі телевізори, які показували декілька програм, транзистори, магнітофони з бобінами, пральні машини. Захоплювалися фото. Із начиння – дерев'яні та металеві меблі, іноді – закордонні – з Німецької демократичної республіки, Польської та інших країн соціалістичного табору. У закладах охорони здоров'я, які обслуговували населення, приймали різні лікарі, навіть у селах були власні стаціонарні лікарні із відповідними фахівцями [2].

Учителі любили свої предмети, купували книги або здавали макулатуру і обмінювали гроші на книжки, захоплюючись ними. Любили пісню. Ще в дитинстві у школі вели пісенники з наклеєними картинками, листівками – були гарно оформлені. І тоді у 1980-ті рр. заводили пісенники українських народних пісень: переписували один в одного, вирізали та клеїли з газет. У середині 1980-х рр. почали відкриватися церкви, але у деяких населених пунктах вони до цього були. Учителі та діти долучилися до скарбів народної культури. Проводили вечорниці, грали й на музичних інструментах, співали пісні, танцювали, ставили вистави з літературних вивчених творів, імпровізували. Класичні твори залишалися. «Водночас проводили й Масляну, Стрітіння, каталися на возах, які запрягали у коней (у селі була конюшня, де їх розводили, зараз вже немає). Коней використовували у господарстві: підвозили вантаж, воду, харчі для колгоспників; населенню взагалі» [4].

Часто проводили шкільні ярмарки. Діти із задоволенням допомагали щось готувати, здебільшого пекли. Цю продукцію несли до школи і продавали за копійки, а виручені кошти йшли на потреби школи. Діти мали власні домашні обов'язки: поприбирати, начистити картоплю, нарвати траву для кролів, гусей, попасти останніх, дати усім води, позбирати жуків із синіньків (баклажанів), обірвати фрукти, переробити, позбирати і порахувати господарство на ніч і ще купувати всього. «А на вихідних намагалися приготувати щось смачненьке для усіх. Пиріжки духові із фруктами, сиром, гарбузом, витягнувши які з духовки, мазали медом зверху, щоб блистіли і були солодшими. Робили «розочки» (скручували вчинене тісто у формі троянди), виставляли на лист – пекли так». Смажили пиріжки із картоплею, капустою, сиром, варили вареники; пекли кекси, торти, особливо медовики різними за формою. Робили салат олів'є: замість миської ковбаси різали домашнє м'ясо. Створювали і власні рецепти, записуючи у блокноти, якими користуються й дотепер [3].

Майже скрізь працювали будинки культури із бібліотеками з хорошим книжковим та журнальним фондом, де проходили гуртки, готувалися різні свята, влаштовували танці, дивилися фільми і мультфільми. Квитки коштували недорого: дитячі – 10 коп., дорослі – дорожче. Для дітей демонстрували фільми і мультфільми вдень, для дорослих – ввечері. Учителі були учасниками різних заходів, що проводилися. «У селі був хор, який мав свої костюми, давав концерти не лише односельцям. Тут же був глядацький зал, де на сцені йшли вистави. Поряд із клубом у сприятливу погоду працював танцювальний майданчик із живою музикою, співали й грали односельці, які були «місцевими зірками». Клуб розташовувався у парку, який був завжди доглянутий. Там росли (і зараз) верби, багато кленів, горіхів, шовковиці, рай-дерева, з якого діти і дорослі їли кислі, а потім достиглі – кисло-солодкі маленькі яблучка» [3].

Педагоги виписували газети і журнали різного спрямування – за інтересами, фахом, захопленнями або віком. Популярністю користувався «Перець», у дітей – «Веселые картинки». Він містив вірші та оповідання, настільні ігри, комікси, ребуси, жарти, загадки, організовуючи дозвілля всій сім'ї; «Малютко», пізніше – «Барвінок». З газет – «Известия», «Правда», «Піонерська правда» та інші. Із середини 1980-х рр. до шкіл почали надходити журнали «Знамя», «Огонек» тощо, на сторінках яких писали про злочини радянської влади, друкували листи до редакцій, літературну творчість поетів та письменників. Щодо дітей, то вони слухали старших, дивилися на свої сім'ї. До цього ж були піонерами, комсомольцями. Прийняття до їхніх лав вважалося почесним. Діти вчили клятви, їх приймали до лав в урочистостях. Коли у Москві відбувся путч, педагоги переймалися, спостерігали, що відбувалося у колишній радянській столиці. Пам'ятали й грудень 1991 р., коли здійснили свій вибір, підтримуючи ідею і прагнення мати власний шлях розвитку [5].

Вільного часу майже не було. Але захоплювалися читанням, спілкуванням, етнографією, подорожжю. Любили грати у лото, доміно, шахи, грали у різні ігри із картами, придумували фокуси, дивилися телевізор. Діти – мультфільми: «Ну, постривай», «Простоквашино», «Пластилінова ворона», «Кіт Леопольд», «Чебурашка і Крокодил Гена» та інші радянські. Любили дивитися мультфільм «Живбув пес» – весь він є шедевром: «Ой там на горі!», життя родини, її заняття, господарство, стосунки, обов'язки, ставлення до природи, вирішення різних питань сімейно-побутового характеру, фрази: «Шо, опять?», «Ты заходи, если что!», «Спа-си-бо!» стали крилатими у багатьох. Дивилися дитячі передачі. Пізніше з'явилися Діснеївські мультфільми. Із фільмів – «Д'Артаньян і три мушкетери», «Мушкетери 20 років потому», «Гардамарини, вперед!», «Весілля у Малинівці». Тенденції моди зачипали усіх. Проте тоді не було можливостей купувати, що хотілося, тому шили. Працювали ательє з пошиву та ремонту одягу, де клієнти вибирали тканину, пропонували, розробляли або замовляли фасон, потім через деякий час приміряли і забирали одяг. Були й перукарні. Зачіски носили різні: жінки – короткі, каскад, каре, з чолкою та без неї, часто начесана, покрита лаком, а якщо не було, то його робили самостійно; чоловіки – короткі й ні, з вусами, бородами й без них [3].

Отже, учительство будувало своє реальне життя, «вписуючи» своє тіло в пануючі норми і правила, прагнучи відповідати ідеальним приписам. Друга половина 1980-х рр. сформувала власні канони, свою символіку правил людської поведінки, що знайшло відбиття у буденності. Педагоги Донеччини продовжували виконувати власне покликання. Вони щиро відгукнулися на ті зміни, які відбувалися у суспільстві. І, не дивлячись на те, що довгий час Донецький регіон був виразником радянських ідеологем, він по-своєму сприйняв нові суспільні виклики, що були обумовлені відповідними трансформаціями.

Джерела та література

1. Зміст понять «повсякденність», «повсякденне життя», «історія повсякденності». URL: http://history.org.ua/JournALL/jittia/jittia_2010_1_1/3.pdf
2. Інтерв'ю з Величко Н. І., 1955 р. н. (Донецька обл., Мар'їнський район, с. Максимільянівка). 29 грудня 2019 р. Транскрибований аудіозапис. Особистий архів автора.
3. Інтерв'ю з Герасименко Т. Я., 1956 р. н. (Донецька обл., Мар'їнський район, с. Костянтинівка). 23 грудня 2018 р. Транскрибований аудіозапис. Особистий архів автора.
4. Інтерв'ю з Кобець Т. А., 1933 р. н. (Запорізька обл., Токмацький район, с. Новопрокопівка). 22 серпня 2019 р. Транскрибований аудіозапис. Особистий архів автора.

5. Інтерв'ю з Линник Н. О., 1956 р. н. (Донецька обл., Мар'їнський район, с. Костянтинівка). 29 грудня 2019 р. Транскрибований аудіозапис. Особистий архів автора.
6. Каганов Ю. Конструювання «радянської людини» (1953–1991): українська версія. Запоріжжя: Інтер-М, 2019. 432 с.
7. Коляструк О. Історія повсякденності як об'єкт історичного дослідження: історіографічний і методологічний аспекти. URL: <https://m.krytyka.com/ua/reviews/istoriya-povsyakdennosti-yak-objekt-istorychnoho-doslidzhennya-istoriohrafichnyu-i>
8. Лікарчук І. Л. Міністри освіти України: монографія: у 2-х т. Т. 2. (1943–2007 рр.). Київ: Вид. Ешке О. М., 2010. 586 с.
9. Мухіна І. Г. Ціннісні домінанти радянського освітньо-культурного простору. Харків: Майдан, 2013. 365 с.
10. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВОВУ України). Ф. 582. Оп. 10. Спр. 2292. Арк. 32.

ВИДАТНІ ЛЮДИ СЕЛА ПРЕЛЕСНЕ

Лусак Т. К., Лусак Л. К.

The paper presents the life histories of outstanding people of Slovianshchyna, who made notable contributions to the socio-economic, cultural, educational and spiritual development of the village of Prelesne – Lysak Kostiantyn Kharytonovych, patriarch of agricultural production; Liakh Roman Danylovych, scientist and local lore specialist; Shevchenko Olexandr Ivanovych, innovative.

Key words: *village, people, labour, culture, active citizenship.*

Сьогодні в Україні пишеться нова історія, з'являються нові герої, реформуються життя. Але, на нашу думку, нове не може існувати без історичного минулого, яке ґрунтується на досвіді багатьох поколінь і щедре на розумних, талановитих та щирих людей. Хто створює історію? Люди! Історія нашого краю завжди славилася і славиться гарними вчинками, звершеннями, трудовими подвигами простих українських людей, яких гідно можна назвати – славетні імена Слов'янщини.

До дослідження проблеми участі особистостей у розбудові нашого краю долучилося декілька науковців і краєзнавців, серед яких: Роман Данилович Лях, Надія Романівна Темірова, Валерій Іванович Романько, Віктор Петрович Скрипник та ін. Особистості с. Прелесне є основою історико-краєзнавчих видань авторів цієї статті. За книги «Життя, яке віддане людям», «Літопис села Прелесне», «Люди і село» автори у 2019 р. стали лауреатами ХХ загальнонаціонального конкурсу «Українська мова – мова єднання» у номінації «Країна. Витоки. Родовід».